

Karolina Tamašauskaitė

Neries regioninio parko direkcijos specialistė, 26m

07.17 Sekmadienis

Šilta vasaros sekmadienio popietė. Mano pasaulyje nieko netikėto: Vilniaus senamiestyje šurmuliuojantys turistai, kvapnus mėgstamo kapučino puodelis, mobiliuoju telefonu skriejančios draugų žinutės ir toks pažįstamas saugumo jausmas. Laikau jį sugniaužusi stipriau nei popierinį „Coffee Inn“ puodelį. Nes visai to nenoriu, bet jaučiu, kad su kiekviena minute tas jausmas mažėja. Kaip kavinės kampe riogsanti prigrūsta kelioninė kuprinė, mano viduje pučiasi balionas jau seniai krūvoje neišgyventų emocijų – vaikiškas jaudulys ir nevaikiškai kutenantis nerimas, tyras džiaugsmas ir netyros abejonės savo jėgomis (taipogi *2in1*). Bemaišant šią jausmų mišrainę, saldžiai į sibiriniam ekspedicijos maistui pasiruošusį skrandį nugarga paskutinis kapučino gurkšnis. Ir aš jau *ready freddie*(kavinėje groja mylimi Queen'ai) MISIJA SIBIRAS'16 nuotykiui!

Op! Kuprinė ant pečių (dar gan lengvai), keli šimtai žingsnių senamiesčio gatvelėmis ir aš jau su kitais ekspedicijos dalyviais. Gera visus matyti – prieš kelias savaites žygyje kartu apeita didžioji Nemuno kilpa ir pas kryždirbį Algimantą pastatytas kryžius parodė, kad esame stipri ir vieninga komanda. Visi draugiškai dalinamės ir į kuprines bandome sutalpinti bendruosius daiktus: įrankius, maisto katilus, suvenyrus ir dovanas tremtiniams, kryžių ornamentus ir medines lenteles. Posakis „tam davė, tam davė, o tam – nebeliko“ čia visai netinka. Visų kuprinės pilnėja vieningai, ir greitai ima pokšėti pirmieji nutrūkę kuprinių dirželiai. Smagu – ekspedicija prasideda!

Šįkart kuprinė ant pečių keliauja jau su vaikinų pagalba. Širdy jaučiu jiems dėkingumą už tai. Šiek tiek sunkiai, žygio batais įsirėmę į grindinį, pasvirduliuojame pirmuosius žingsnius. Ir – į geležinkelio stotį. Šypsomės vieni kitiems ir praeiviams. Jie šypsosi mums. Gera. Jaučiu, kad gal ir kiek nerangiai, bet einame atlikti labai prasmingos misijos.

Įžengus į geležinkelio stotį, suprantu, kad šią prasmę matome ne tik mes. Mus pasitinka draugų ir mylimųjų, dėdžių ir tetų, politikų ir žurnalistų pulkas. Ir jie, jų žodžiai, dainos, apkabinimai, dovanos,

dėmesys, palinkėjimai, netikėtai užklupusi liūtis ir galiausiai rankose suspaustas pasas su bilietu į Maskvą tiesiog “nuneša”. Stoviu Lietuje išsižiojusi nuo viso šito, į traukinį vienas po kito šoka ekspedicijos dalyviai – mano šeima ateinančioms dviem savaitėms – o manyje tylu tylu. Nė mintelės. Paskui kitus išoku į vagoną, mojuoju pro aprasojusį traukinio langą ir nieko nieko negalvoju. Bent kol kas. Jaučiu, kad darau tai, kas yra tikra, ir todėl jaudulys pasilieka Lietuvoje. Pajudame.

—

Jau tamsu. Nežinau, kiek valandų. Neturiu nei laikrodžio, nei telefono – visa tai palikome Lietuvoje. Supuosi ant aukštinio gulto šiugždančiuose “Lietuvos geležinkelių” pataluose ir mąstau. Apie tuos, kurie Igarkos kryptimi keliavo prieš beveik 70 metų. Apie tuos vyrus, moteris, vaikus ir senelius – tikruosius mūsų valstybės šviesulius. Kaip gera mums keliauti šiandien – savo noru, patogiuose keleiviniuose vagonuose, pavakarieniavus vagone – restorane ir mingant baltut baltutėliuose pataluose. Traukinus supasi ir linguoja, mes lekiam per apniukusią liepos naktį Maskvos link. Ir viskas, ką galiu daryti, yra galvoti apie juos, išvežtus prieš daugybę metų. Lyginti jų ir mūsų keliones. Ir spėlioti – kokios mintys sukosi jų galvoje tada, 1948-ųjų metų gegužę?

07.18. Pirmadienis

Maskva. Kaip ir mus išlydint Vilniuje, merkia lietus. Po beveik bemiegės nakties (bundant nuo čiauškančių vagono kaimynų balsų, praeiviams vis užkliūnančių mano palubėje kabančių kojų ir neretų traukinio sustojimų) jėgų – ne kalnai. Akys limpa, lietus migdo. Tačiau traukiniui sustojus, energingai čiumpame kuprines. Apie nuovargį ir poilsio trūkumą pagalvosime vėliau, po dviejų savaitių. Šiandien mes Maskvoje, ir Misija Sibiras prasideda!

Daugelis mūsų Maskvoje ir Rusijoje – pirmą kartą. Tad pasilabinę su šiltai mus priėmusiu Ambasadoriumi ir ambasados darbuotojais, užvertę galvas dairomės po mums neįprasto mastelio miestą. Monumentali jo architektūra man atvepia žandikaulį. Ir jei į pražiotą burną įkrenta vienas kitas lietaus lašas, tik apsidžiaugiu. Esu ištroškusi, o maniškis vandens buteliukas jau seniausiai tuščias.

Esame ištroškę žinių, įspūdžių ir.. veiklos. Norisi čiupti ir kažką daryti – juk atvykome čia ne turistauti. Dar smalsiai, turistiškai pasidairę pro autobusiuko langą, atvykstame į pirmąją ekspedicijos stotelę – Butovo poligoną. Čia – pirmoji maža mūsų komandos darbo talka ir pirmasis susitikimas su sovietinės sistemos žiaurumu. Poligone įkurto muziejaus direktorius Igoris pasakoja apie daugiau nei 20 000 čia nužudytų žmonių. Daugiau nei 20 000 sovietų valdžiai (ir Stalino kuriamai žiauriai imperijai) pavojingų ar *galimai pavojingų* žmonių. Nekaltų žmonių, kurių kūnai 1937-1938 metais buvo suvarpomi kulkomis ir verčiami į ilgas, 4 metrų gylio tranšėjas. Šiandien visi jie guli čia, savo palaikais sudarydami beveik kilometro ilgio mirties kelią. Tame kelyje – ir apie tūkstančio lietuvių dylantys kaulai. Lietuvių, slapčiomis atvežtų čia naktimis iš įvairių Maskvos kalėjimų ir negailestingai nužudytų.

Jaučiu, kad ši vieta yra pirmoji įžanga į tai, kas mūsų laukia Igarkoje. Apie tai galvoju ruošdama žemes gėlių sodinimui prie vieno iš muziejaus paminklų. Visi dirbame greitai ir susikaupę, nors žemės purenimas ir gėlyčių sodinimas, rodos, anokia čia užduotis. Tačiau jaučiame šio savo darbo ir visos vietos šventumą.

Ir nors žinau, kad čia nužudytųjų palaikai guli specialiai išskirtose ir išryškintose tranšėjose, kaskart, kastuvui užkliudžius akmenį ar storesnę šaknį, dingteli mintis apie čia dūlančius kaulus. Šiurpi vieta.

Po apsilankymo poligone ir Maskva jau nebeatrodo tiesiog įdomi. Masyvūs pilki pastatai, aptrupėjusios penkiakampės žvaigždės, boluojantys kūjai ir pjautuvai ir retai nusišypsantys praeiviai primena skaudžią (ir tokią netolimą...) Lietuvos praeitį. Ir man darosi nejauku. Ir nuoširdžiai džiugu, kad mūsų šalis jau visai ne tokia.

P.S. Ambasadoje apsistojame septyniasdešimtuosius primenančiuose kambariuose – kabantys šviestuvai, parketas ir įmantrių formų, masyvūs medžio baldai. Šiuose apartamentuose, paaiškėja, apsistodavo į Maskvą atvykęs A.M. Brazauskas. Vakare maudausi skaisčiai žydroje vonioje ir šypsausi galvodama, kad Misija Sibiras – pilna siurprizų.

P.S.2 Net maskviečiai, sužinoję mūsų kelionės tikslą, ima mus gąsdinti Sibire siaučiančiais uodais. Kuo arčiau Sibiras, tuo sutiktųjų pasakojimuose uodai didesni. Dabar jie – maždaug plaštakos dydžio. Dar kartą patikrinu, kur kuprinėje įdėtas mero Šimašiaus padovanotas repelentas, ir su neslepiamu smalsumu laukiu trečiadienio.

07.19. Antradienis

Ryte, prieš skrydį, aplankome GULAG'o muziejų. Vietą, kurioje patys muziejininkai prisipažįsta nepasakojantys visų GULAG'o baisybių. „Juk tuomet niekas čia neitų, būtų per baisu“ – nedrąsiai nusišypso. Todėl čia užsukęs lankytojas turbūt nesužinos, kad atšiauriausiose Sibiro vietose pastatytuose GULAG'uose kaliniai nakčia pasibarstydavo aplink save duonos trupinių. Naktį jų būti ateidavo žiurkės, ir bent kažkiek savo kūno šiluma sušildydavo šlančius kalinių kūnus. Tiesa, maisto daviniai buvo tokie maži, kad tuos duonos trupinius aukoti žiurkėms galėjo toli gražu ne kiekvienas.

Mes esame Misija Sibiras komanda, ir su mumis muziejininkai kalba atvirai ir nuoširdžiai. Naujose ir moderniose, vos pernai rudenį atidarytose muziejaus patalpose. Tačiau kelių valandų ekskursija čia neprabėga nei greitai, nei lengvai. Aš dar Maskvoje, dar nepasiekėme tremtinių kapų Igarkoje, bet sovietų valdžios žiaurumas jau dabar pribloškia taip, kad darosi sunku išbūti muziejaus patalpose. Jos, architektų meistriškai sukurtos perteikti GULAG'ų siaubą, man sukelia begales stiprių emocijų – šoką ir liūdesį, gailestį ir neviltį.

Tačiau negaliu nė įsivaizduoti, ką jautė tie kaliniai, kurių besikeičiančius veidus stebiu interaktyviame ekrane. Jų vardai ir pavardės, istorijos ir datos plaukia prieš akis mano nepastebimos – nemoku skaityti kirilicos, negaliu jų suprasti. Tad tik stebiu nuteistųjų veidus ir akis. Svarbiausia – jas. Jose daug žmogiškų emocijų – nuovargis, baimė, neviltis, pyktis. Kai kuriuose veiduose matau ir ką kitą – išdidumą ir orumą, net susitaikymą ir... ramybę?

Mąstau apie tai, kokia būtų manoji nuotrauka ir akių kalba joje. Ir kokia buvo (ar išvis buvo...?) ji mano prosenelio Antano Narušio, suimto einančio pakeliui namo iš darbo ir dingusio be žinios... Iki mirties močiutė išsiaiškino, kad jos tėvelis kalėjo penkiuose kalėjimuose, o viename Maskvos

kalėjimų buvo sušaudytas. Muziejaus interaktyviame kalinių sąraše, kuriame lietuviškos pavardės neretos, Antano Narušio nerandu. Kaip ir jo sūnaus Vytauto Narušio, mano močiutės brolio, dingusio be žinios...

Likusi dienos dalis bėga jau kitaip. Susikrauname kuprines ir išvykstame į oro uostą. Pro langus ant pastatų matomi milžiniški kūjo ir pjautuvo bareljefai šiandien man dar nejaukesni. Lėktuve į Krasnojarską mus maloniai aptarnauja stiuardėsė, kurios uniformoje raudonuoja ta pati simbolika... Imu dar nekantriau laukti mūsų darbo Igarkoje. Ten, gamtoje, būsime toli nuo kūjų, pjautuvų ir penkiakampių žvaigždžių. Tikiuosi...

07.20. Trečiadienis

Pagaliau – Igarka! Kirtę poliarinį ratą, naktį sumaišę su diena, kojas nutirpdę dviejuose skrydžiuose, pavargusiomis, bet nelimpančiomis akimis pirmą kartą nužvelgiame Tolimąją Šiaurę. Mūsų tautiečių tremties vietą ir galutinį savo kelionės tikslą.

Po kelių dienų be laikrodžio ir mobilaus telefono sunkiai orientuojosi, kelinta dabar valanda. Žinau, kad rytas. Pro lėktuvo langelį tekančios saulės nematau, nes dėmesį prikausto Jenisiejaus vaizdas. Jis – milžiniškas. Dar niekada nematytas upės platumas sužadina vaizduotę – įsivaizduoju, kaip juo plaukdavo virtinės sielių ir palaidų rąstų. Arnoldas ranka moja buvusios okeaninių laivų prieplaukos link. Dabar ten likę tik uosto griuvėsiai.

Nusileidžiame Jenisiejaus saloje. Paliekame naują mus čia atskraidinusį lėktuvą ir angliškai su mumis kalbantį stiuardą, ir susėdame į oro uosto autobusą. Jis – lygiai toks pat, koku Vilniuje iš Žvėryno riedu į senamiestį. Apsidairius pro jo langus, oro uostas taip pat rodosi modernus ir tvarkingas. Kiek nusiviliu. 5000 km nuo Lietuvos, už šiaurės poliarinio rato, tikėjau pamatyti ką kitą.

Ir pamatau. Vos išžengus iš oro uosto teritorijos. Modernų autobusą čia pakeičia dulkių debesyje zujantis UAZ'ikas, sutvarkytą teritoriją – krūmokšniais apžėlusios pakelės, tiesų pakilimo taką – iš gulinčių betono blokų sudurstytas kelias. Kitoje upės protakos pusėje stūkso didžiuliai buvusios lėptpjūvės griuvėsiai. Greta jų boluoja kadaise didingas, o dabar – apleistas kultūros namų pastatas.

Persikėlę keltu (ir gavę pirmuosius kelis uodų ir moškių įkandimus!), autobusiuku dardame į naujuosius Igarkos mikrorajonus. Pravažiuojame senosios Igarkos griuvėsius. Vaizdas liūdnas ir slogus – dulkės, krūmai, visai apleisti ir vienas kitas dar gyvenamas pastatas. Senąją Igarką, kadaise pastatytą kalinių ir tremtinių rankomis, po truputį glemžiasi skurdi miškatundrės gamta.

Igarkos viešbutyje – rodos, menančiame tuos pačius laikus, kaip ir vienišas Lenino paminklas pakelėje – keturiose apsistojame viename kambarėlyje. Po ilgos kelionės senos, viena į kitą suremtos lovos atrodo taip patogiai... Tačiau pabandau nugalėti norą nusnūsti ir nutariu palaukti vakaro – dabar užmigus, mano biologinis laikrodis vidurnaktį šoktų poliarinės nakties fokstrota.

Keliese nutariame susipažinti su Igarka. Pirmas sustojimas – Jenisiejaus krantas. Niurktelime vandenin ir laimingi suvokiame – ką tik nusimaudėme už šiaurės poliarinio rato! Tęsiame pažintį toliau. Kelis kartus apeiname pirmąjį ir antrąjį mikrorajonus – keli barai, keletas parduotuvių, miesto administracijos pastatas, mokykla, miesto pirtis, paštas, milicija... Po valandėlės, rodos, jau gan gerai pažįstame tarp daugiabučių išsidriekusias, dulkėmis ir žvyru nuklotas Igarkos gatves. Bet vis vien nesijaučiam savi. Keistuolius atvykėlius įdėmiai ir gal kiek nepatikliai stebi vietos gyventojai. Su neslepiamu smalsumu dairomės ir mes. Tiek jie mums, tiek mes jiems – egzotika.

Ir jau visai vakarėjant (na, vos vos patemus), keliaujant atgal į viešbutį, už mūsų nugarų pasigirsta „Labas vakaras!“. Apstulbę sveikinamės su Olga – tremtinių dukra, gimusia ir augusia Igarkoje, o pastaruosius 20 metų su vaikais gyvenančia Vilniuje. Paskutinįsyk atvykusi aplankyti savo gimtųjų vietų, ji mūsų komandai atneša dalelę Lietuvos. Šilta ir jauku po šio susitikimo. Pajaučiame – Igarka mus priėmė.

07.21. ketvirtadienis

Pabundu su viena mintimi – pagaliau, jau šiandien, pasieksime kapines. Ir kiti komandos nariai laukia to – visi nori kibti į darbus. Tikroji ekspedicija prasidės šiandien.

Papusryčiaavę ir papildę vandens atsargas gelsvoku iš čiaupo bėgančiu skysčiu, pajudame kapinių link. Atsargiai krypuojame užsivertę maisto ir vandens atsargomis dar papildytas kuprines. Jos,

šmikės, išties labai sunkios. Žinome, kad iki kapinių – ne daugiau nei 5 km, tad einame lėtai, atsargiai, bet tylėdami ir nesiskųdami Arnoldui.

Bet joks kuprinių svoris negali prilygti tam, ką pajaučiu įėjusi į mišką. Taip, mišką, tankiai apaugusį asiūkliais ir beržais. Ne tais vos metro ar dviejų berželiais, kurias mačiau archyvinėse kapinių nuotraukose. O aukštais, išlakiais beržais.

Ir kryžiais. Tankiai ir rečiau sustatytais, nugriuvusiais ir pakrypusiais, besiremiančiais į supuvusias tvoreles, mirkstančiais pelkėje ir pūvančiais po samanomis. Rodos, išstis lietuviškų kryžių miškas. Slepiamas miškatundrės, bet su kiekvienu kitu žingsniu vis aiškiau matomas. Radome kapines.

Čia – dešimtys, gal net šimtai kryžių ir tvorelių. Sunku ir pasakyti – negaliu suprasti nei kur prasideda, nei kur baigiasi kapinės. Ir suprantu, koks neįtikėtinas yra buvusio tremtinio prašymas rasti artimojo kapą pagal kapinių vartelius, takelius ir kapų eiles. Nieko nebelikę. Vartai taip pat guli išvirtę – juos pastebiu tik po kelių valandų. Takeliai seniausiais užžėlę – reikia brautis miškatundre lyg džiuŅlēm. O kapų eilių atsekti jau nebeįmanoma – kryžiai ir tvorelės išgriuvę skirtingomis kryptimis ir kai kur jau visai nežymu – būta čia kapo ar ne...

Paėjėję toliau nuo kapinių, įsikuriame stovyklavietę ir nuskubame atgal į kapines. Šį vakarą dirbame iš paties, negailėdami savo jėgų. Visi matome, koks milžiniškas kapinių plotas, ir kiek daug turime nuveikti per savaitę. Kapodama ir tempdama šakas, bandau save drąsinti, kad viską spėsime. Ir matydama, kaip sparčiai šviesėja pirmasis kapinių plotelis, imu tuo tikėti.

07.22. penktadienis

Jau antra valanda ryto, bet dar nebuvo prigulusi. Ką tik su Martynu grįžome iš kapinių, kur kalbėjomės apie šią misiją ir pirmuosius įspūdžius, atvykus į kapines. Rodos, emocijų tiek daug, kad buvo sunku viską sudėlioti ir papasakoti kitam. Protas – tylus, tarsi sustingęs. Ir jam reikia poilsio. Tyliai įsirangau į palapinę ir pabandau užmigti. Ne visai sėkmingai – poliarinės nakties šviesa neleidžia bluosto sudėti dar gerą valandą.

—

Po vakarykščio darbo maudžia raumenis. Jaučiu, kad atidaviau daugiau energijos, negu kūnas pernakt sugebėjo vėl prigaminti. Karšta, prakaitas knapsi nuo nosies galiuko ant žemės. Saldžiai kvepia vaikinų energingai kertamų beržiukų lapai. Jaučiuosi kaip tikroje pirtyje. Ir labai norisi valgyti – staiga pradėjęs taip intensyviai dirbti kūnas šaukte šaukiasi daugiau kalorijų. Niūniuodama dainas tempiu šakas į krūvą. Ir laikiu vakarienės.

Jos metu mus – suprakaitavusius ir pavargusius – apstoja spiečiai uodų. Ir nors jų išties yra daug mažiau nei buvome visų prigąsdinti, šįvakar jų pakanka. Įkyriai zuja ieškodami repelentais neužpurkšto odos lopinėlio. Ir jiems sekasi.

Kaip ir man – po vakarienės, gaudžių mūsų žvilgsnių paveiktas, Arnoldas keletą iš mūsų palydi iki ne taip toli nuo stovyklavietės gyvenančios Svetlanos būsto. Čia, išgėrę Ivan Čai arbatos, dovanų gavę sūdytos žuvies ir Jėzaus paveikslėlį, paglostę murkiančias Stiopą ir Dašą, pasilabinę ir nusifotografavę su Svetlanos dukrele ir mama, gauname galimybę nusiprausti. Ir dar niekada paprasta, pageltusi kriauklė ir drumzlinas čiaupo vanduo man neatrodo tokie nuostabūs. O nepažįstami, mano nerangių gestų ir daugiau nei kuklios rusų kalbos nesuprantantys žmonės – tokie svetingi.

Laimingi ir sklidinai prisipildę vandens butelius, žygiuojame atgal į stovyklavietę. Spėju, kad jau vėlus vakaras (o gal artėja vidurnaktis?), bet tundroje šviesu. Tik saulės nematyti. Stovyklon parnešame ne tik vandenį, bet ir svarbią žinią – nuo šiųnakt prasidės naktiniai budėjimai. Tokį sprendimą priima Arnoldas, iš Svetlanos išgirdęs apie į Igarką atklystančias meškas. Ypač sausros metu, kai joms maža uogų ir kito maisto. Ir tuomet, kai kur nors netoliese dega tundra. Tądien dedame pliusiukus prie abiejų faktorių – tundroje šią vasarą didelė sausra, o kažkas sakė matęs prie Jenisiejaus degantį mišką ir kylančius dūmų stulpus.

Stovyklavietėje nuolatos besikūrenančio laužo dūmai ir žmonių balsai turėtų meškas atbaidyti. Tad susiskirstome poromis ir budėjimo valandomis. Kiekvienai porai jų tenka po dvi. Mudvi su Monika prie laužo praleidžiame patį sunkiausią ir gražiausią laiką – saulės tekėjimą. Po trumpo snustelėjimo

pabudusios 3 val., budėsime iki 5 val. O dabar – teka saulė. Prasideda nauja diena už šiaurės poliarinio rato.

07.23. šeštadienis

Po beveik bemiegės nakties kūnas sunkus ir išsiderinęs tarsi gendantis mechanizmas. Tad pirmąją dienos dalį praleidžiu stovyklavietėje – kartu su Simonu ją sutvarkome ir gaminame pietus. Jis, nors ir pasitempęs koją, visą laiką darbuojasi su šypsena. Ir negaili įdomių istorijų. Nepastebiu, kaip diena įpusėja, ir popiet persikeliu į kapines. Ryte dirbusi komanda neįtikėtinai paplušėjo – nuo krūmų atsivėrė dar vienas nemažas kapinių plotas. Smagu tą matyti. Darosi aišku, kad tikrai spėsime išvalyti visą jų plotą. Tačiau vis dar nesulaukėme medienos kryžiams. Ši mintis neramina mus visus, o ypač – Arnoldą. Jaučiame, kaip jis nerimauja, ir pirmąsyk prakalba apie tikimybę, kad mediena šių kapinių nepasieks. Stengiuosi neprarasti ūpo, nors įsivaizduoti kapines be naujų, mūsų pastatytų kryžių tikrai sunku.

Vakaro programa – merginų išvyka į Igarkos viešąją pirtį – tampa tikru stebuklu. Purvini drabužiai jau kelinta diena lipne limpa prie prakaituotos odos. Norisi nuo jos nusigramdyti kasdien vis storėjantį purvo ir repelento nuo vabzdžių sluoksnį. Nenuostabu, kad už 4 kilometrų esančią Igarkos viešąją pirtį pasiekiamo su dainomis.

Viduje – didžiulėje šiltoje, šlapioje ir jaukiai papelijusiomis sienomis patalpoje – krykštaujame iš džiaugsmo ir taškomės kaip undinės. Nepaprastai gera užuosti saldų muilo kvapą. Ir vėl pamatyti tikrąją savo odos spalvą. Šiltas vanduo, rodos, grąžina per kelias dienas prarastą energiją – jaučiuosi taip puikiai, lyg pačią pirmąją ekspedicijos dieną.

Prieš vidurnaktį grįžus į stovyklavietę, švari ir laiminga nustraksiu į palapinę. Šianakt pasistengsiu išsimiegoti. Rytoj norisi turėti kuo daugiau energijos kapinių tvarkymui. Ant akių užsimaukšlinu skarelę ir stipriai užsimerkiu – gal pavyks?

07.24. sekmadienis

Tik prabudusi suprantu, kad anksti (t.y. apie vidurnaktį) atsigulusi praleidau vieną įdomiausių ekspedicijos įvykių – sausainių revoliuciją. Alkanų komandos draugų sukeltą maištą prieš virtuvės komandą, neduodančią... sausainių. Ką gi, žadėtų skanumynų pusryčiaujant taip pat negauname. Revoliucija numalšinta, karo kirvis užkastas amžino įšalo žemėje. Čiumpame savo kas vakarą po darbų galandamus kirvius ir keliaujame į kapines. Laukia nauja diena.

Tiesą sakant, dienoraštyje dienos ir datos pasiklydo, ir aš nebežinau, kelintą dieną mes čia esame. Trečią, ketvirtą ar penktą? Poliarinės naktys į vieną balzganą laiką sujungė dienas ir naktis, budėjimus ir kasdienius įspūdžių aptarimus prie laužo, šakų kirtimo, tempimo ir kryželių atstatymo valandas bei trumpus pusryčių, pietų ir vakarienių intarpus.

Tik jaučiu, jog kapinės šiandien man jau daug jaukesnės ir savesnės. O kiti ekspedicijos dalyviai – artimi lyg šeimos nariai. Visi kartu paslapčia jaudinamės dėl medienos vėlavimo, kartu plušame atstatydami vis daugiau ir daugiau senųjų kryžių. Kartu tempiame nesibaigiančius beržų kamienus ir šakas. Kartu kažko šiek tiek paliūdime ir pabūname šiek tiek vieni. Ir visi kartu išsigąstame, kai Arnas kirviu įsikerta koją. Ir kartu didžiuojamės Airida, kuri kasdien pluša padėdama visiems (kad ir nežymiai) susižeidusiems, ištinusiems, nusibrozdinusiems, nusitrynusiems pūsles ant kojų. Matant jos nuoširdų rūpestį, vakare daug ramiau išleidžiame Arną ir Simoną į Igarkos ligoninę. Juk Airida keliauja kartu, tad jie – patikimose rankose.

Galbūt dėl to vieningumo jausmo šią naktį ilgai visi sėdime prie laužo. Taip gera ir jauku, kad nesinori skirstytis.

07.25. pirmadienis

Dabar – vidurdienis. Visą rytą Karolis ir Arnoldas kažkur dingę, ir visi laikome sukryžiaavę pirštus, kad jie grįžtų su mediena kryžiams. Jaučiu, kad tiek mane, tiek kitus priešinga žinia prislėgtų. O ir be šių minčių širdį šiandien ima kažkoks liūdesys. Gal tai – misijos vidurio emocinis lūžis? Negaliu nė sau įvardinti, iš kur ir kodėl jis kyla, tad bandau prisiminti mylimiausias dainas ir dainuoju jas, iš pelkės ir tankiai suaugusių samanų traukdama kryželius. Jie daug lengvesni nei vakar tampyti nukirstų

beržų kamienai, bet širdy daug sunkiau. Ant nuvirtusių kryžių randame keletą išlikusių užrašų. Vienas jų – devyniasdešimtmetės močiutės Uršulės. Beveik visi kiti – mirusių 1948-aisiais metais. Reiškia, Igarkoje neišgyvenusių pirmos atšiaurios žiemos. Yra ir tokių, kurie mirė dar nė jos nepasiekę – 1948-ųjų metų birželį, pakeliui į savo tremties vietą.

Pirmąją dienos pusę kartu su Monika tuo ir užsiimame – vis keliame senuosius kryžius, ir vielomis tvirtiname juos prie stovinčių beržų arba, dar geriau, plonakamienių eglių. Šio darbo laukėme visas tas dienas, kol valėme kapinių teritoriją ir kirtome krūmus bei medelius. Po sunkaus fizinio darbo, kuomet įtempi visas likusias jėgas ir tiesiog stengiesi krūvon nuvilkti dar vieną rąstą, kryželių atstatymas leidžia vėl suvokti mūsų misijos esmę. Pastarąsias dienas, dirbant sunkiai ir mechaniškai, apie ją tiek daug negalvojau. O šiandien, vienam po kito aukštyn pakylant seniesiems kryžiams, vėl ir vėl skaitome ant jų išlikusius vardus ir pavardes, metus ir vietas Lietuvoje, iš kurių jie buvo ištremti. Dairausi po kryžių ir kryželių siluetais mirgančias kapines ir suprantu, kad net jeigu mediena naujiems kryžiams neatvyks, savo misiją būsime atlikę.

Bet ji atvyksta. Netikėtai ir su nuotykiiais, kurių vardai – Ženia ir Vania. Du jauni medžio krovėjai, kuriems labai įdomu, kurgi tundros tankmėje mes esame įsikūrę stovyklavietę. Ten, jie girdėjo, yra apsisostojusios ir merginos... Tad tuo metu, kai jie akimis šaudo po kapines kažko ieškodami, mes, merginos, čiumpame kirvius ir pasislepiame už paskutinės kapinių kalvelės. Nejaukiai prabėga kelios minutės. O tada iš stovyklavietės atskuba mūsų vyrukai ir nieko nepesę Ženia ir Vania sliūkina iškrauti medienos kryžiams.

Medienos atvykimas visiems įpučia antrą kvėpavimą. Akimirksniu atsirado naujas tikslas ir baigėsi rutina. Po alinančio kelių dienų darbo šiandien, rodos, visi vėl kupini jėgų. Nuo pelkėtos klampynės, iki kurios mediena buvo atvežta, vaikinai ant savo pečių iki stovyklavietės neša milžiniškus maumedžio tašus. Kelias ne trumpas – turbūt beveik kilometras. Ir tikriausiai tik didžiulis pasiryžimas jiems duoda jėgų tą medieną sunešioti. Matau nubrodintus, vietomis kruvinus vaikinų pečius ir sparčiai senkančias jėgas. Keletas vaikinų susižeidę kojas ir negali likusiems padėti. Mes, merginos,

tam darbui per silpnos. Tad tik stebime tikrai didvyrišką vaikinų kantrybę ir stengiamės padėti tuo, kuo galime – palaikymu, vakariene, karštos arbatos puodeliu ir savo pačių užsidegimu.

—

Jau 4 valanda ryto, taigi, jau antradienis. Bet diena dar nesibaigė, tad rašau šiuos žodžius į pirmadienio dienoraščio puslapį. Iki pat dabar dirbome darydami pirmuosius kryžius. Štai einu į palapinę, o Lukas vis dar matuoja ir braižo maumedžio tašus. Iš kapinių ką tik grįžo Martynas – turbūt kažką filmavo. Jiems abiem reikia pailsėti, bet manau, kad iki pat pusryčių stovyklavietėje nesustos darbas. Visi žinome, kad čia būti mums liko viena para. Tad komanda dirba savęs negailėdama.

07.26 antradienis

Ką tik pastatėme pirmuosius tris kryžius ir sugiedojome Lietuvos valstybės Himną. Nežinau, ar dėl didelio nuovargio, ar dėl jausmo nenusakomumo – bet negaliu aprašyti to, kas dabar manyje dedasi. Visko, rodos, tiek daug, ir tuo pačiu tiek mažai – svarbūs tik tie esminiai, pamatiniai dalykai. Tik tie draugai aplink mane ir aplink maumedžio kryžius. Tik mūsų pakimusiais balsais giedamas Himnas. Gal kiek nedarniai, bet taip nuoširdžiai, taip iš širdies! Galbūt ne man vienai stovint čia, miškatundrėje už 5 000 km nuo Lietuvos, Himno žodžiai suskamba visai kitaip, nei iki šiol. Sunku aprašyti, kas pasikeitė, kas yra kitaip. Galbūt tiesiog viskas ateina labai stipriai ir iš kažkur giliai. Ir viskas labai tikra. O galbūt pagaliau imu visa savimi suvokti, kad Lietuva – tai mes, žmonės. Tie, ant kurių kapų mes keliamo kryžius, ir tie, kurie gali išgyventi dvi savaites be interneto ir savo rankomis sukurti kažką prasmingo. Tai mūsų balsai, mūsų darbas, mūsų vertybės. Ir tokioje Lietuvoje, kokią mes kuriame čia, aš tikrai noriu gyventi.

—

Vakaras. Ką tik prabėgo turbūt sunkiausia misijos diena. Aną naktį beveik nemiegoję, šiandien dirbome iš visų (jau visai visai besibaigiančių) jėgų. O dabar esu atsipalaidavusi ir ruošiuisi poilsiui – Arnoldas ką tik pasakė, kad liksime stovyklavietėje dar vieną dieną. Tam, kad nereiktų be miego dirbti

dar vieną naktį ir kad galėtume ne paskubomis, bet ramiai atsisveikinti su kapinėmis. Širdyje labai dėl to džiaugiuosi.

Jau po 22 val. susirandu savo miegmaišį, kilimėlį ir įsirangau į hamaką – šiandien miegosiu čia. Jaukiai spragsi laužas, aplink jį šnekučiuojasi komandos nariai. Nors žinau, kad bet kuri misijoje pramiegota valanda – tai pramiegota valanda nuotykių, įdomybių ir laiko kartu – šiandien jau nebeturiu jėgų prisijungti. Labos...

07.27 trečiadienis

Pabudusi sužinojau, kad šiąnakt stovykloje lankėsi du vietos gyventojai ir... Igarkos miesto meras! Ech, ir ką gi aš vakar galvojau apie pramiegotus nuotykius... Tačiau nesigailiu, kad ilgėliau pailsėjau. O ir prieš tai budėjusi pora mus su Monika pažadina visa valanda vėliau, nei turėjome juos pakeisti prie laužo. Abi šypsomės – kokia nuostabi mūsų komanda! 4 ryto – kyla saulė, aš ridenuosi iš miegmaišio ir prasideda jau paskutinė diena stovykloje.

Šiandien čia jau daug mažiau įtampos. Visi ir toliau nuoširdžiai dirbame – gaminame 6 kryžius ir kasame jiems duobes – tačiau jau ramiau. Nesibaimindami, kad nespėsime.

Išeinu kasti duobių ir aš. Man tai – netikėtai nemalonus darbas. Igarkos kapinių žemė visai kitokia, nei Lietuvoje. Ji tiesiog... negyva. Iš duobės keliu žemę – kastuvą po kastuvo. Ji rusva, byra lengvai, trupa tarp pirštų, ir joje nematyti jokios gyvybės. kažkas sakė radęs sliėką. Tačiau aš nematau nei jo, nei skruzdės, nei kito vabalėlio. Ir nematau Lietuvoje tokio įprasto žemės juodumo, kuris reiškia derlingumą ir augimą. Kasant galvoju apie tuos šimtus lietuvių, čia palaidotų. Ir darosi nejauku nuo to žemės rusvumo, negyvumo ir amžino jos įšalo vos metro gylyje. Suprantu, kad čia atitremtiems lietuviams buvo daug sunkiau kasti kapo duobę mirusiems savo artimiesiems. Mintys apie tai dar labiau prislegia, ir kasimo estafetę perduodu Kristai. Esu dėkinga jai, kad ji pabaigia mano pradėtą duobę. Aš grįžtu į stovyklavietę padėti gaminti kryžius.

O daugiau nei pusė jų jau beveik baigti. Liko tik sunerti stiebus ir išpjautas kryžmas. Vaikiniai darbuojasi sparčiai ir vis tiksliau ir tiksliau. Kryžiai susineria gražiai ir tiksliai, lyg nulieti. Kryžmų

galus papildo puošybos elementai. Žiūriu į šiuos milžiniškus kryžius, dar gulinčius stovyklavietėje, po beržuose plazdančiomis vėliavomis, ir beprotiškai didžiuojuosi mūsų komanda. 1 700 km Jenisiejumi keliavusi mediena jau nėra tiesiog mediena – ji tapo mūsų visų rankų darbo sušildytais kryžiais. Sakraliais lietuviškumo simboliais.

Trečia valanda nakties. 843 žingsniai. Tiek jų reikėjo, kad tyloje, prie pastatytų kryžių plazdant žvakių liepsnelėmis, apeičiau kapines. Ėjome visi kartu, vedami Arnoldo, tačiau kiekvienas su savimi ir tylėdami. Himnas, sugiedotas pastačius visus kryžius, ant jų rišamos trispalvės juostelės, degamos žvakės, kalamos medinės lentelės ir mažytės baltiškos saulutės – tai vis mūsų atsisveikinimai su šia vieta. Kapinėmis, tokiomis nejaukiomis vos atvykus ir tokiomis savomis šiandien, prieš pat išvykstant. Manau, kad erdvė tampa sava tada, kai ją pažįsti savo buvimu ir prisijaukini savo rankų darbu. Per aštuonias čia praleistas dienas mes kiekvienas šiai erdvei atidavėme dalį savęs. Ir ji tapo vieta, kuri reiškia kur kas daugiau nei galėjome nuspėti prieš ekspediciją. Šios kapinės tapo mums tokios brangios, kad keista ir liūdna suvokti, jog už kelių valandų jas paliksime. Atšiaurios gamtos ir į viršų besistiebiančios miškatundrės globoje.

07.28 ketvirtadienis

Šiandien mes jau Igarkoje – ryte palikome stovyklavietę ir sutvarkytas kapines. Pakeliui sustojame pagrindinėse, veikiančiose Igarkos kapinėse ir sutvarkome brolišką lietuvių kapą. Jame ilsisi palaikai lietuvių, prieš tai palaidotų po dabartiniiais naujaisiais Igarkos mikrorajonais. Statant daugiabučius, palaikai buvo iškasti ir perlaidoti viename broliškame kape. Čia taip pat uždegame žvakeles ir sugiedame Himną.

Vėliau apsilankome vieninteliame pasaulyje amžino įšalo muziejuje. Po jo – visai greta esančiame šiaurinio geležinkelio, praminto Stalino mirties geležinkeliu, 503 Nr. GULAG'o muziejuje. Abu muziejai, nors savo tema nesulyginami, įdomūs ir verti aplankyti. Tačiau antrajame, klausantis apie į niekur vedančius, veltui statytus ir kalinių mirtimis išgrįstus 600 kilometrų geležinkelio bėgių, per

kūną bėgioja šiurpas. Ir jis visai kitoks, nei tas, nuo kurio gūžiausi amžino įšalo muziejaus rūsiuose. Stovint ir klausantis jaunos gidės pasakojimo, sunku net mintimis aprėpti Stalino kurtos sistemos žiaurumą. Norisi tikėtis, kad tai niekada nebepasikartos.

Tokios pačios mintys lanko ir vaikstant po senosios Igarkos griuvėsius. Būtent čia stovėjo lietuvių tremtinių mediniai nameliai. Dauguma jų šiandien jau išnykę – sugriauti, sudegę ar sugriuvę. Apžiūrėjome keletą jų, išlikusių vienoje gatvelėje. Šiandien čia – vietos gyventojų vasarnamiai. Nebėra nė vieno lietuvio. Kai kur po langais žydi gėlės ar šiltnamyje sirpsta braškės, tačiau bendras vaizdas nė iš tolo nebeprimena tų archyvinėse nuotraukoje matytų tvarkingų namelių ir medinėmis lentomis grįstų gatvių vaizdo. Visi iki šiol prisimena lietuvių darbštumą, ir visai nesunku tuo patikėti matant iki dabar stovinčias nedideles, bet tvirtai ir kokybiškai suręstas pirkeles.

Gatvelės pradžioje mus pasitinka sulysusių, turbūt benamių šunų pulkas. Juos mūsų gidė, Igarkos archyvo darbuotoja Svetlana, pamaitina duona. Ir paprašo to nefotografuoti. Iš pagarbos tiems tremtiniams, kurie kadaise čia taip pat mirė iš bado. Ir būtent dėl to Svetlana visada čia eidama atneša duonos dabar ten alkstantiems šunims.

Dulkėtu keliu grįžtame į naująją Igarką. Tai paskutinis mūsų vakaras už šiaurės poliarinio rato, tad nueiname iki Jenisiejaus. Atsisveikinti su šiomis vietomis. Ir čia mūsų laukia netikėta pramoga – pasiplaukiojimas motorine valtimi! Andrius, pakrantėje pastebėjęs besišvartuojančius žvejus, nieko nelaukęs nubėga prie jų ir prikalbina juos paplukdyti vieną ekipažą. Tai yra, keturis ekspedicijos dalyvius. Patenku tarp keturių laimingųjų ir jau po kelių minučių skrodžiame Jenisiejaus bangas. Jausmas – neapsakomas! Didžiuli greičiu skrendame 3 kilometrų pločio upės vaga ir krykštaujame iš smagumo. Katerio vairuotojas Sergėjus tik santūriai šypsosi – visa tai jam įprasta, kasdieniška. O štai mums tampa vienu smagiausių ekspedicijos prisiminimų. Grįžę prie kranto, matome jame susibūrusius kitus komandos narius. Visi nori pasiplaukioti. Tad Andriaus diplomatijos ir įtaigumo dėka, po kelių minučių nuo kranto atsiplėšia antrasis, o vėliau – ir trečiasis bei ketvirtasis ekipažai. Grįžta upės pusrū aptaškyti ir iki ausų išsišiepę. Šypsena visą vakarą nedingsta ir man.

07.29 penktadienis

Esame Krasnojarske. Ryte išskridome iš Igarkos, ir nors praėjo visa diena, mintimis dar esu ten. Čia, sugrįžus į didelį ir triukšmingą miestą, ne taip jauku. O Igarką palikome su šypsenomis ir dainomis. Ir su mumis į oro uostą autobusu dardantys igarkiečiai klausėsi lietuviškų dainų ir taip pat šypsojosi. Per daugiau nei savaitę Igarkoje pasijutome beveik savi – mes pažinojome vietinius žmones, o jie – mus. Pas vieną, žiū, buvai nusiprausti. Kitas nuvežė komandos narį į parduotuvę ar šaltinio vandens prisipilti. Trečią matei pirtyje, o ketvirtas dirba lignoninėje, kurioje siuvo Arno žaizdą ar darė Simono čiurnos rentgeno nuotrauką. Penktasis (ar penktoji) – parduotuvėje, į kurią vis užsukdavome nusipirkti „Tarchun“ limonado. Šeštąjį vis susitikdavome kur mieste, sukantį ratus dviračiu ir nepamirštantį mūsų pakalbinti. Būdami Igarkoje, pajautėme posakio „plati rusiška siela“ prasmę. Vietiniai žmonės, iš pradžių gal kiek įtariai žiūrėję į keistą dainuojančių jaunuolių komandą iš tolimos šalies, vėliau atsivėrė ir padėjo mums visu, kuo galėjo. Tad čia, Krasnojarske, kiek keista matyti pro šalį skubančius žmones ir jau visai kitokį gyvenimo ritmą. Tokį seniau mums patiems įprastą, tačiau Igarkoje jau primirštą. Taigi, po truputėlį grįžtame į civilizaciją.

07.30 šeštadienis

Ir op! Staiga iš milijoninio miesto atsiduriame visai ne civilizacijoje. Iškeliaujame į šalia Krasnojarsko esantį Stolby nacionalinį parką. Jei Igarkoje mus žavėjo Jenisiejaus platumas, tai šiame parke mus tiesiog pribloškia gamtos grožis. Išlaki, iki pat horizonto nesibaigianti taiga ir kalnai. Kalnai ir uolos. Ropščiamės ant jų ir parkritę grožimės kvapą gniaužiančiomis panoramomis. Arnoldas šelmiškai šypsoji – ryte, trumpai papasakojęs dienos planą, jis nė puse lūpų neužsiminė, apie kokio grožio išvyką jis kalba. Tad dalis komandos, išsigandę numatomo ~20 km žygio, liko ilsėtis hostelyje. Dar kartą sau patvirtinu, kad šioje misijoje tiesiog negali leisti sau ilsėtis – praleisi kažką nuostabaus. Bekopiant įkalnėmis ir besileidžiant taigos takeliais, mus užklumpa lietus. Pirmas per visą ekspediciją. Gaivus ir šiltas, jis tik pradžiugina. Ima garuoti žemė, kvepia mišku. Jaučiamės lyg kitame pasaulyje. Čia nebelieka nei Sibiro gamtos atšiaurumo, nei sovietinę praeitį menančių

artefaktų. Nebejusti net fizinio nuovargio. Net ir skaudžiai geliančių uodų šiandien čia nėra. Einame vienas kitam kartodami, kad dar norėtume čia sugrįžti.

Grįždami iš nacionalinio parko, trumpai pereiname centrinę miesto dalį – Jenisiejaus krantinę. Čia, pagauti džiugios nuotaikos, ekspromtu sudalyvaujame gatvės muzikos renginyje. Su Ugne ir Monika įsidrąsiname užlipti ant nedidelės pakylos ir *a capella* padainuojame Ievos Narkutės „Raudonus vakarus“. Daina, lydėjusi mus Igarkoje, suskamba ir Krasnojarske. Netrukus Karolis ir Martynas taip pat dainuoja besibūriuojantiems praeiviams. Smagu – mūsų dainos netyla iki pat ekspedicijos pabaigos!

07.31 sekmadienis

Ankstyvas skrydis į Maskvą. Paliekame Krasnojarską per saulės tekėjimą. Išvažiavus iš už šiaurės poliarinio rato ir vėl pamačius tamsias naktis, mano organizmas grįžta į normalų miego ritmą. Poilsio jam vis dar trūksta, bet išsimiegu jau daug geriau, net ir turėdama nedaug laiko.

Maskvoje mus pasitinka ambasados darbuotojas Marijus. Globojęs mus prieš dvi savaites, jis ir vėl negaili nei savo laiko, nei energijos. Sočiai papietaujame ir išeiname pasižvalgyti po Maskvą. Pamatau Kremlių ir Raudonąją aikštę, tiek kartų matytą senose turistinėse giminaičių nuotraukose. Kol vieni nueina apžiūrėti Lenino mauzoliejaus, Arnoldas mus nuveda iki netoliese esančio tilto. Ant jo, šalia nuotraukų ir gėlių salelės, stoviniuota senyvas žmogus. Arnoldas paaiškina – tai Boriso Nemcovo nužudymo vieta, kurią dieną ir naktį saugo Kremliaus opozicininkai. Gėlės, žvakės ir vainikai vis išvalomi, tačiau žmonės vėl ir vėl suneša improvizuotą memorialą. Pamatau žibintą su Ukrainos vėliavos spalvų juostele. Šalia jos atsiranda mūsų lietuviška trispalvė juostelė, man padovanota išlydėjimo į ekspediciją metu. Jaučiu, kad savo ekspediciją ji geriausiai tęs čia.

Vakarop traukiniu paliekame Maskvą. Vagone – restorane Andrius surengia improvizuotą viktoriną. Likusi garbingoje antroje vietoje, mūsų komanda pernelyg (tik vos vos) nenusimena ir jaukiai šnekučiuojasi. Tai paskutinis mūsų ekspedicijos vakaras. Ir nors grįžtame pas mūsų išsiilgusius artimuosius, į saugią, gražią ir mylimą šalį, visiems šiek tiek liūdna. Negaila paliktų vietų – gaila

palikti žmones. Simoną, Martyną, Arną ir Vaidotą, Karolį ir Andrių, Arnoldą ir abu Lukučius, Ugnę ir Moniką, Kristą ir Justiną, Airidą ir Ingridą. Jau dabar ilgiuosi visų komandos narių – per šias savaites tapome tikra šeima.

08.01. pirmadienis

07:15 val. ryto. Pro traukinio langus bėga tokie pažįstami Vilniaus vaizdai. Kaip ir mus išlydint, lyja. Ech, štai ir grįžome į realybę. Bent taip aš manau, kol pro aplytą langą nepamatau mus pasitinkančio spalvingo būrio žmonių. Šypsenos, gėlės, sveikinimai ir dainos! Glaudžiuosi prie atėjusių mane pasitikti, bet tuo pačiu akimis vis ieškau kitų komandos narių. Pernelyg keista būti be jų, šalia kitų žmonių. Artimieji tarsi šiek tiek atitolę – juk tą, kas misijoje išgyventa, supras tik kartu ten buvę. Tad nors fiziškai jau Lietuvoje, aš vis dar mintimis esu visa joje, mūsų ekspedicijoje. Tad trumpai atsibučiavę su artimaisiais, išskubame pusryčių pas prezidentę. Tai paskutinės mūsų valandos kartu prieš išsiskirstant.

Prezidentė mus, kaip ir prieš ekspediciją, pasitinka džiugiai ir svetingai. Milžiniškas vaišėmis nuklotas stalas, paausuotas porcelianas ir net akinantis staltiesės baltumas taip kontrastuoja su mūsų purvinais Misija Sibiras marškinėliais, kiek papilkėjusiais veidais ir nelabai švariomis panagėmis, kad darosi labai linksma. Kontrastas tarp Sibiro ir Prezidentūros menės toks didžiulis, kad mano akys ir smegenys jo negali aprėpti. Tad tiesiog nustoju stebėtis ir pilna burna skanauju Prezidentės medumi nuteptais *kruasanais* ir riešuto dydžio šilauogėmis.

O po to, Prezidentei papasakojus mūsų nuotykius ir perdavus Igarkoje gyvenančios lietuvių dukters laišką, laikas skirstytis. Žinome, kad po kelių dienų susitiksimė Ariogaloje, tremtinių suvažiavime, bet tas misijos stebuklas dar čia, dar tvyro ore tarp mūsų. Ir nesinori jo paleisti. Žinome, kad išsiskalbus marškinėlius, nusiplovus ekspedicijos dulkes ir išsikrovus kuprines jis dings. Ir liks tik prisiminimu. Ką gi, viskas praeina. Apsikabiname, atsisveikiname ir patraukiame skirtingais keliais. Lukas su Vaidotu kulniuoja į 53 maršruto autobusą. Tai skamba taip keistai, beveik juokingai. Tarsi kažkokia idėja iš kito pasaulio. Bet ji – iš to, iš realaus, į kurį ką tik grįžome.

Ir grįžome jau kiek kitokie. Ką man davė Misija Sibiras? Be viso to, ką surašiau šiame dienoraštyje – tikrą, nesužadintą džiaugsmą tuo, ką turiu. Kad ir kaip šabloniškai tai skambėtų. Tuo, ką Lietuva pasiekė per savo nepriklausomybės metus. Tuo, ką mūsų tauta patyrė ir vis vien išliko stipri. Tuo, kokie jauni žmonės šiandien gyvena mūsų šalyje. Tuo, ką aš kasdien Lietuvoje turiu ir kuo gyvenu. Tuo, kokias galimybes turiu pažinti pasaulį ir būti savimi. Jaučiu, kad misijoje aš ir visi kiti komandos draugai buvome savimi. Ir tai buvo didžiulė dovana. Didžiausia, kokią vienas kitam ir Lietuvai galėjome padovanoti.